

O NEKATERIH PODOBNOSTIH GRADNIKOVE POEZIJE Z ITALIJANSKO IN LATINSKO

Na novogoriškem slavističnem zborovanju sta v okviru simpozija o Gradnikovi liriki F. Petrè in M. Boršnikova navajala tudi tele Gradnikove lirske posebnosti: motiv *eros tanatos* (ljubezen smrt), v zvezi s tem *besede iz groba ter sonet kot obliko pripovedne* in ne le lirske pesmi. Iz obeh predavanj je bilo razumeti, da gre v zvezi s tem za poudarjeno izvirne lastnosti Gradnikove poezije.

Vendar je treba že kar uvodoma ugotoviti, da moremo vse te posebnosti najti deloma že v latinski, predvsem pa v italijanski literaturi. Težko bi si bilo misliti, da jih Gradnik ni poznal, saj je bil v italijanski literaturi doma, o čemer pričajo njegovi prevodi iz Danteja, Michelangela, njegov izbor italijanske lirike; slovstveni zgodovinar Giacomo Prampolini pa ga v svoji kratki zgodovini slovenske književnosti — v okviru Splošne literarne zgodovine — imenuje »buon italianista«. Latinske in starogrške književnosti se je Gradnik učil navsezadnje vsaj že na klasični gimnaziji v Gorici.

Oglejmo si torej te motive in oblike v italijanski in latinski književnosti.

Eros tanatos. — Italijanski pesnik, ki je z motivom ljubezni in smrti Gradniku po času najbliže, je *Giovanni Pascoli* (1855—1912). Pascoli je predvsem lirik, vendar je pri njem zelo malo erotičnih motivov, osebnih ljubezenskih doživetij sploh ne pozna; in če že govori o ljubezni, govori samo posredno, v tretji osebi. — Motiv ljubezni in smrti je najlepše upesnjen v njegovi pesmi *Solon* iz cikla *Obedne molitve* (*Poemi conviviali*); antičnemu mladeniču in starcu (*Solonu*) poje pevka z *Lezbosa*; »ona je znala obe pesmi, / prva je bila o ljubezni, druga o smrti« (tu in posledaj navajam verze v dobesednem prevodu). — Prva od teh pesmi se začinja z opisom svetle mesečeve noči, z vetrom v gozdu, ki povzroča trepetanje dreves. Tudi v njej vse trepeče: to je ljubezen. Lepa kot sonce je ta ljubezen, toda kot sonce, ki umira. »Zgubiti se v nič! nič drugega nočem: hočem / postati svetloba, ki iz nje ga se širi. / Zadnja skala velike luči, skala / ob veliki vodi, sladko je s tebe iti tja, kjer je mir: /sonce zahaja v neskončno morje; / trepeče in tone zarja večerna, ki mu sledi. / 'To je smrt!' je vzkliknil starec. Odgovorila / je: 'To, gost, je ljubezen'.« Motiv ljubezni in smrti ima Pascoli še v pesmi *Etera* iz cikla *Poemi di Ale* in dru-

god. Vendar Pascoli ni edini s tem motivom v italijanskem slovstvu; omeniti je treba vsaj še dva: to sta *Giacomo Leopardi* in *Giambattista Basile*.

Giacomo Leopardi (1797—1837) spada med vrhove italijanske poezije. Bil je zelo nadarjen pesnik, sposoben najglobljih čustev, vendar se ni mogel uveljaviti ne v družbi ne v ljubezni — zaradi svoje grde zunanjosti. To ga je večkrat privedlo na rob obupa. Zelo si je želel ljubezni, a je ni našel. Samo ena ženska, *Fanny Targioni Tozzetti*, žena prijatelja iz Firenc, mu je pokazala nekaj naklonjenosti, ker ga je pač spoštovala kot pesnika. Ko je prišel k njim na obisk, je z njim spregovorila kakšno prijazno besedo. Z vsó dušo se je zaljubil vanjo in začel si je na tihem domišljati, da ga tudi ona ljubi. Vsa stvar je trajala nekaj mesecev in tačas je Leopardi napisal več pesmi, iz katerih je razviden ves potek te njegove nesrečne ljubezni — vse do končnega razočaranja. Med njimi sta za nas sedajle najbolj zanimivi *Ljubezen in smrt* (*Amore e morte*) in *Consalvo*.

Prva se začinja takole: »Sestri Smrt in Ljubezen je istočasno / usoda porodila.« — Obe — smrt in ljubezen — sta nekaj najlepšega, kar sploh premore svet: prva nam prinaša največjo radost, druga pa blaženost, ko nas reši vseh nadlog. — »Kadar koli se nanovo / rodi na dnu srca / ljubezensko čustvo, / se v prsah občuti tudi otožna in trudna / želja po smrti: / kako, ne vem, a tak / je velike in močne ljubezni prvi učinek.«

V pesmi *Consalvo* je motiv upesnjen pripovedno: Smrtno ranjenega španskega junaka *Consalvo* obišče lepa *Elvira*, žena njegovega gospoda; vedela je, da je v njo zaljubljen, čeprav ji ni tega nikoli povedal. Ko ostaneta sama, jo *Consalvo* prosi za poljub. *Elvira* se ga usmili in mu ga da. *Consalvo* umre srečen — izpolnila se mu je največja želja njegovega življenja. — Tudi tu sta oba pojma — ljubezen in smrt — tesno medsebojno povezana: »Dvoje lepih stvari ima svet: / ljubezen in smrt.«

— *Giambattista Basile* (1575—1623) je med drugim napisal madrigal z naslovom *Amore e morte*. V njem govori o veliki bližnjosti med ljubeznijo in smrtjo ter se končuje takole: »Tako sem od velikega začudenja v dvomu, / če je ljubezen smrt ali smrt ljubezen.« Podrobnejša razlaga najbrž ni potrebna.

— Tudi glede motiva »besede iz groba«, ki se pri Gradniku ponavlja, bodisi v ciklu *De profundis*, bodisi v pesmih *Besede iz groba* in *Pismo od onstran*, si je poučno ogledati Pascolija, njegovo pesem *Prijatelju mojega očeta* (*A un amico di mio padre*), v kateri mrtvi oče prosi nekoga svojega prijatelja, naj skrbi za njegovo obubožano družino. — Zanimiva v tem smislu je tudi pesem *Mati in dete* (*Mamma e bimba*), v kateri se mati pogovarja s svojo mrtvo hčerko, zadnje vrstice pa so takele: »Na prsih, oh, ti ne veš, / kakšno težo imam! / In noge, tudi teh / nimam več. / Črvi, da bi ti videla, / kakšni črvi so tu.« — Primerjaj *De profundis* VII pri Gradniku: »... moje srce, prsa mala, / bodo skoro grizli črvi.«

Seveda je odnos do motiva »besede iz groba« pri obeh pesnikih zelo različen. Kot sem že rekel, Pascoli ni erotik; če se že pogovarja z mrtvimi, so to njegovi starši, bratje, sestre, prijatelji. Snovi za to je imel več kot dovolj. Očeta so mu ubili, ko mu je bilo komaj dvanajst let. Kmalu nato je umrla še mati in za njo v nekaj letih še šest bratov in sestra. — Gradnik pa je izrazil erotičen pesnik. Da bi ljubezensko čustvo še bolj poudaril, je prenesel to čustvo na žensko, pri kateri naj bi bila pač ljubezenska strast močnejša kot pri moških; tudi ne dovoljuje, da bi ljubezen zgnila s smrtjo. Nasprotno, s smrtjo se ljubezensko čustvo še okrepi. — Tega Pascoli nima, pa tudi Leopardi ne; morda nekoliko Petrarca, — predvsem v pesmih, ki so posvečene Lavinini smrti.

Pesnik, ki je po tem motivu zelo blizu Gradniku, pa je klasik Q. Aurelij Properc. Ta je živel v starem Rimu v času cesarja Avgusta. Bil je Mecenatov prijatelj in je zelo mlad umrl. Pisal je elegije, vendar zvečine ne kot žalostinke; večina jih je posvečenih neki lepi rimski gospe, ki jo imenuje Cynthia. — Med žalostinkami pa je najbolj znana elegija za Kornelijo, ženo konzula L. Emilija Paula, ki je umrla stara komaj 32 let. Pesem je približno takšnale: Umrla žena se v sanjah prikaže svojemu možu, ki jo stalno objokuje, in ga tolaži. Pove mu, kako je z njo, kakšno je bilo njeno življenje, in mu naroči, naj bo svojim otrokom oče in mati, naj skriva pred njimi svojo žalost in naj jih vzgaja tako, da bodo ponosni na njen spomin. — Ta žalostinka, ki so jo imenovali »kraljica elegij« (regina elegiarum), je sedajle za nas manj

važna; pomembnejša se nam zdi 7. elegija IV. knjige, ki govori, kako se je pesniku prikazala njegova mrtva ljubica Cynthia in kaj da mu je pri tem rekla: »In končno, kdo te je videl upognjenega (od žalosti) na našem pogrebu, / kdo, da si z vročimi solzami močil svojo črno obleko?« — Primerjaj Gradnikov *De profundis* VII: »... ni te bilo k moji krsti, / ne v pogrebevc kratki vrsti, / ne ko hladna je lopata / grob zasula...« — In še Properc: »Prisegam, da sem ti ohranila zvestobo; / če se lažem, naj gad sika v našem grobu...« »Zdaj naj te le imajo druge, kmalu boš samo moj, / z menoj boš...« — In *De profundis* V: »Sle so sikale ko gadi...!« ali *De profundis* III: »... kakor val z obali druge, spet prihajaš y moje roke.« In končno v *De profundis* IX: »... in ko ni te, še te čakam / in sem samo tvoja, tvoja.«

— Končno še sonet kot pripovedna pesem. Gradnik ga je v tej vlogi menda pri nas res prvi uvedel: mislimo predvsem na ciklus *Podobe iz tolminskega punta* (napisal pa je seveda tudi dolgo vrsto »pravih«, ilirskih sonetov). — Kljub temu omenimo, da je Giosuè Carducci (1835—1905) leta 1883 izdal ciklus dvanajstih sonetov *Čaira* s podobami iz francoske revolucije. Oba cikla, Carduccijev in Gradnikov, preporeta nekatere sorodne slogovne posebnosti: tako v sicer kratko pripovedovanje vnašata premij govora, da bi okrepila dramatičnost zgodbe.

— Vsega tega ne navajam z namenom, da bi zmanjševal vrednost Gradnikove lirike, tako kakor svojčih (1866) tudi Stritar s kazanjem nekaterih podobnosti med Petrarcom in Prešernom ni hotel kratiiti Prešernove pesniške veličine. Rad bi pokazal le na to, da je težko z golo motiviko ali posebno zunanjo formo dokazovati kakršnokoli izvirnost: evropska kultura in literatura sta navznoter preveč povezani, enotni; redukcija originalnosti na takšne pravine pa daje navsezadnje tudi osnovo za tiste vrste polemične primerjave, ki so med italijanskimi slavisti močno v čišlih in ki na temelju kakšne motivne primerjave proglašajo Prešerna za zakasnelega Petrarkinega epigona. — Če nam je že dovoljeno primerjati majhne stvari z velikimi, »parva componere magnis«, kakor bi rekel Vergil, počnemo to pač iz neokrnjene prepričanosti o Gradnikovi pesniški veličini in enkratnosti.

Jože Seražin
Trst